

CRNA GORA
S K U P Š T I N A

Odbor za ljudska prava i slobode

Broj: 00-51-

Podgorica, 25. oktobar 2019. godine

INFORMACIJA

O UČEŠĆU PREDSEDNIKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE DR HALILA DUKOVIĆA NA KONFERENCIJI „ULAGANJE U RANE GODINE- KONFERENCIJA O FISKALNIM I ADMINISTRATIVNIM IMPERATIVIMA ZA RANI RAZVOJ DJECE“, održanoj u Podgorici 22. i 23. oktobra 2019. godine

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković učestvovao je na Konferenciji "Ulaganje u rane godine - Konferencija o fiskalnim i administrativnim imperativima za rani razvoj djece", održanoj u Podgorici 22. i 23. oktobra 2019. godine.

Na Konferenciji koju su organizovali Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori i Univerzitet Donja Gorica promovisana je važnost ranog razvoja djeteta kao vitalne strategije za dugoročni ekonomski razvoj zemlje i za ostvarivanje ciljeva u vezi sa ljudskim pravima i održivim razvojem.

Na ovom događaju koji je okupio ključne donosioce odluka i stručnjake iz oblasti zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite, predstavnike lokalnih samouprava, akademike, istraživače, praktičare, kao i predstavnike organizacija civilnog društva, privatnog sektora i diplomatske zajednice naglašena je važnost ranog razvoja djeteta kao jednog od ključnih faktora za razvoj ljudskog kapitala.

Konferenciju su otvorili rektor Univerziteta Donja Gorica prof. dr Veselin Vukotić, predsjednik Vlade Crne Gore Duško Marković, zamjenik regionalnog direktora UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju Philippe Cori i šef Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori ambasador Aivo Orav.

Prof. dr Veselin Vukotić je upoznao učesnike Konferencije sa ključnim podacima o Univerzitetu Donja Gorica koji postoji deset godina i ima više od tri hiljade studenata na 23 Bachelor studijska programa. Na Univerzitetu predaje oko 350 profesora i saradnika sa svih kontinenata, a službeni jezik, pored crnogorskog je engleski. Njihova misija je da osposobe studente da budu odgovorni građani globalnog svijeta. Podsjetio je da je Predsjednik Vlade CG nedavno otvorio „Preduzetničko gnijezdo“, start-up centar namijenjen stvaranju uslova u kojima će studenti moći da istražuju ideje za svoje biznise.

Profesor Vukotić je naglasio da prvih šest godina života predstavlja period u kojem nastaje istorija budućnosti svakog čovjeka. Smatra da naši životi i karakteri nijesu ništa drugo do oživljavanje osobina i sklonosti koje smo stekli u prvih nekoliko godina života. Dječji snovi su životna agenda svakom od nas, jer vode izgradnji zdravog društva. Prvih šest godina nijesu godine školskog učenja, već godine igre zbog čega treba omogućiti djeci da se srećno igraju i što više vremena provode u prirodi. Pozvao je sve učesnike Konferencije da ulažu ne samo novac, već i ljubav u rano djetinjstvo, jer se tako naj snažnije ulaže u izgradnju zdravog društva.

Predsjednik Vlade Crne Gore Duško Marković je istakao da obrazovanje ne počinje polaskom djeteta u školu i da je teško, ako ne i nemoguće, nadoknaditi ono što se propusti u prvim godinama života. Crna Gora je postala dio modernog i naprednog svijeta, a da bi kao društvo opstali u globalnoj utakmici moramo stvarati uslove da naše buduće generacije ni u čemu, a posebno u obrazovnom kapacitetu, ne zaostaju za vršnjacima iz najrazvijenijih društava. Premijer je istakao da je za budućnost našeg društva posebno važno da razumijemo neophodnost višestrukog ulaganja u rani razvoj djece. Nema dileme da ulaganjem u prve korake djece obezbjeđujemo dugoročan i održiv razvoj društva, uspostavljen na zdravim osnovama. Zaključio je da će benefite našeg sadašnjeg rada, a posebno ekonomskog rasta i ukupne stabilnosti crnogorskog društva u velikoj mjeri osjetiti najmlađa kategorija našeg stanovništva.

Predsjednik Marković je najavio da će Vlada u narednom periodu nastaviti da podržava i sprovodi politike usmjerene na ostvarivanje jednakosti, uključivanje i zaštitu najugroženijih, a poseban

fokus biće na uspostavljanju sistema praćenja implementacije usvojenih rješenja. Ocjenjujući odnos Vlade i UNICEF-a kvalitetnim i partnerskim, podsjetio je da je njihova saradnja dovela do značajnih promjena u društvu, posebno u oblasti socijalne politike i dječje zaštite, što potvrđuju brojni zajednički projekti koji su rezultirali sprovođenjem reformi u domenu svestrane zaštite djece i mladih, što je visoko na agendi prioriteta u radu Vlade Crne Gore. Predsjednik Marković je čestitao Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori na nedavnom dobijanju globalne nagrade medijske pismenosti za Kampanju medijske pismenosti „Birajmo šta gledamo“.

Zamjenik regionalnog direktora UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju Philippe Cori je istakao da je rano djetinjstvo i prvih hiljadu dana života vrijeme kada djeca rastu brže i uče više, nego u bilo kom drugom periodu života. To je najpresudnija faza u razvoju svake osobe. U ovom uzrastu, kada dječji mozak do treće godine života dostiže 80% veličine mozga odrasle osobe, a do pete godine 90%, djeca stiču sposobnost da misle, komuniciraju, izražavaju emocije i uspostavljaju veze, pa taj uticaj na fizičko zdravlje, mentalnu živost i emocionalnu čvrstinu ostaje za čitav život.

U regionu Evrope i Centralne Azije u kojem živi više od 42 miliona djece uzrasta od 0 do šest godina, svako peto dijete je u riziku da ne ostvari svoj puni razvojni potencijal zbog velikih raskoraka u jednakosti, pristupu njezi i podršci, kako među državama, tako i unutar pojedinačnih država. Siromaštvo, teško fizičko kažnjavanje kao disciplinska mjera, neodgovarajuća podrška za djecu sa smetnjama u razvoju, te institucionalizacija dovode do smrtnosti i loših ishoda po zdravlje i ishranu djece, što predstavlja velike izazove za njihov razvoj. Philippe Cori je naglasio da se ulaganje u rani razvoj djece višestruko isplati. Koristi se ogledaju u boljim obrazovnim i zdravstvenim ishodima, nižoj stopi kriminala i većoj zaradi pojedinaca. Sa druge strane, kada nema ulaganja u programe razvoja u ranom djetinjstvu, države mogu da izgube i do dvostrukog iznosa sadašnjih izdvajanja za zdravlje i obrazovanje.

Zamjenik regionalnog direktora UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju je naglasio da Crna Gora može da bude ponosna na nisku stopu smrtnosti odojčadi, značajan pad broja djece u institucijama i na porast upisa djece u predškolsko obrazovanje. S druge strane, zabrinjavajuće je što je dvije trećine djece u Crnoj Gori uzrasta od 1 do 14 godina izloženo fizičkoj i/ili psihološkoj agresiji od strane staratelja. Tek svako četvrto dijete majka podoji tokom prvog sata nakon rođenja, a tek svaka peta žena isključivo doji tokom prvih šest mjeseci bebinog života. Ove brojke ne bi trebalo da budu tako niske, jer dojenje omogućava najbolji početak života.

Zaključio je da je razvoj u ranom djetinjstvu najekonomičnija prilika za postavljanje snažnih temelja budućeg zdravlja, obrazovanja i ekonomske produktivnosti svakog pripadnika društva, za ukidanje ekstremnog siromaštva i nejednakosti, kao i za afirmaciju mira i održivosti. Ulaganje u razvoj u ranom djetinjstvu se isplati, nijedan pojedinačan sektor ne može sam djelovati i ostvariti rezultate za djecu, pa je razvoj u ranom djetinjstvu zajednički posao, zaključio je Cori.

Šef Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori ambasador Aivo Orav je podsjetio da Evropska unija teži da stvori uslove u kojima će svako dijete uživati svoja prava i biti zaštićeno od nasilja. Istakao je da su investicije u rani razvoj djece strateški prioritet Crne Gore na putu pristupanja Evropskoj uniji. Ocijenio je da Crna Gora postiže napredak u rješavanju potreba djece u različitim oblastima, uključujući obrazovanje, socijalnu uključenost i zaštitu zdravlja. Za rješavanje izazova potreban je višestruki i multisektorski odgovor koji će obezbijediti dugoročan, koherentan i održiv pristup i rezultate.

Na temu „Šta je rani razvoj djeteta? Zašto je važan za djecu, porodice i zajednice?“ govorio je Frank Oberklaid, profesor pedijatrije na Univerzitetu Melburn, direktor Fondacije "Centar za zdravlje djece u zajednici Kraljevske dječje bolnice" koji je jedan od vođa Grupe za pitanja dječje zdravstvene politike, jednakosti i prevođenja politike u praksu na Istraživačkom institutu Mardok. Profesor Oberklaid je predsjedavajući Dječjeg savjeta u državi Viktoriji u Australiji, koji pruža stručne savjete premijeru i ministrima u vezi sa zdravstvenom politikom i uslugama za djecu. Istakao je da su rezultati naučnih istraživanja dokazali da su rane godine od presudne važnosti za oblikovanje ishoda u odrasloj dobi. Negativna iskustva iz djetinjstva u velikoj mjeri utiču na život odrasle osobe. Takođe, okruženje djeteta utiče na oblikovanje njegovog razvoja. Rane godine su temelj razvoja čovjeka i uspjesi ili neuspjesi u životu zavise od toga koliko su temelji čvrsti. Podsticajni odnosi koji odgovaraju na potrebe djeteta grade zdravu arhitekturu mozga koja predstavlja snažan temelj za učenje, ponašanje i zdravlje. Sa ulaganjem u rani razvoj treba početi što je ranije moguće kada je elastičnost mozga na visokom nivou. Veoma je važan kvalitet odnosa koje dijete ima sa roditeljima. Negativna iskustva se odražavaju na optimalan razvoj mozga djeteta, a toksičan stres utiče na razvoj brojnih bolesti u odrasloj životnoj dobi,

poput dijabetesa, gojaznosti, kardio-vaskularnih i mentalnih oboljenja. Svi rizici koje majka preživljava prenose se na fetus, a ako se blagovremeno identifikuju, mogu se rješavati. Najuticajniji je rizik siromaštva zbog snažne veze između siromaštva i negativnih uticaja po razvoj djeteta. Siromaštvo čini dijete podložnim negativnim implikacijama zbog čega se takvoj djeci i porodicama u riziku mora pružiti dodatna psihološka podrška.

Dugoročni benefiti ulaganja u rani razvoj podrazumijevaju: bolje zdravlje i dobrobit društva, produžen životni vijek, poboljšanu pismenost, povećanu zaradu odraslih, smanjene mentalne zdravstvene probleme, smanjeno nasilje i kriminalitet i povećan rast u sledećim generacijama. Veoma je važno socijalno, ekonomsko i političko okruženje i aktivnosti koje se preduzimaju. Na osnovu prepoznatih problema treba planirati relevantne javne politike, zasnovane na naučnim dokazima. Bitan je pristup cjelokupne vlade, bolja koordinacija servisa, postojanje odgovarajuće kvalifikovane radne snage, kao i posjedovanje dobrih podataka za praćenje napretka i usmjeravanje ulaganja. Takođe, za postizanje uspjeha potrebna je fizička, stambena i finansijska sigurnost porodica.

Profesor Oberklaid je naglasio da je najbolja uloga države u promovisanju ulaganja u rani razvoj i djetinjstvo djece gdje je potrebna multisektorska saradnja. Važno je stvaranje pogodnog okruženja za roditelje, staratelje, cijele porodice i zajednicu. Potrebno je ulagati u zdravlje roditelja i njihovo obrazovanje, a za majke je važna prenatalna njega, odnosno ishrana i zdravlje tokom trudnoće. Takođe, treba obezbijediti podršku roditeljima i porodicama, praktičarima i stručnim licima koji treba da pružaju tu pomoć cijelim zajednicama. Ukazao je na važnost zdravstvenog sistema naglašavajući da prenatalna njega počinje na začeću, nakon čega treba promovisati dojenje i raditi na razvijanju patronažnih službi. Ukazao je da zdravstveni radnici uspostavljaju kontakt sa malom djecom i njihovim porodicama u ranim godinama, mnogo prije polaska u vrtić i školu. Podsticajna njega podrazumijeva ulaganje u zdravlje i ishranu, prenatalnu njegu, promovisanje dojenja, obezbjeđivanje sigurnosti i bezbjednosti, brigu o djeci koja odgovara na njihove potrebe i rano učenje.

S obzirom da je stopa dojenja beba u Crnoj Gori niska, profesor Oberklaid je ukazao da je u cilju povećanja ove stope u pojedinim državama farmaceutskim kompanijama zakonom zabranjeno da obilaze bolnice, a posebno porodilišta. U Australiji iz koje dolazi naročito je razvijena patronažna služba. Smatra da rani razvoj djece treba uvesti u kliničku praksu. Da bi se stanje poboljšalo potrebno je informisati roditelje, kvalifikovati profesionalce kako bi pružali adekvatnu podršku roditeljima i razviti sistem servisa za djecu. Cilj je da svako dijete realizuje svoj puni potencijal, a što se ranije počne djelovati- to će biti bolje. Zaključio je da je razvoj djeteta prije polaska u školu veoma važan za budući period njegovog života, kao i da je bitno stimulativno okruženje koje treba da mu pruže porodica i društvo kako bi imali podsticajnu njegu u pravom smislu riječi.

Na prvom panelu na temu „Rani razvoj djece u Crnoj Gori: Trenutno stanje zasnovano na okviru za podsticajnu njegu“ učestvovali su: predstavnik Instituta za strateške studije i prognoze mr Milika Mirković koji je informisao o nalazima Analize ranog razvoja djeteta u Crnoj Gori, ministar zdravlja dr Kenan Hrapović, ministar rada i socijalnog staranja Kemal Purišić, ministarka bez portfelja zadužena za demografiju i populacionu politiku Vlade Republike Srbije i predsjednica Savjeta za dječja prava i međuresorne Komisije za održive ciljeve razvoja Slavica Đukić Dejanović, direktorica studijskog programa Primijenjena psihologija na Univerzitetu Donja Gorica prof. dr Nila Kapor Stanulović i profesorica Filozofskog fakulteta, predstavnica NVO "Pedagoški centar Crne Gore" dr Tatjana Novović.

Mr Milika Mirković je predstavio nalaze Analize ranog razvoja djeteta u Crnoj Gori. Prema podacima MONSTAT-a iz 2011. godine 8,6% djece uzrasta od 0 do šest godina je živjelo u Crnoj Gori. Iako Crna Gora ima brojna strateška dokumenta, nema multisektorsku strategiju za rani razvoj djeteta. Ukazao je da je na nivou cijele populacije 24,1% novorođenčadi podojeno u toku prvog sata nakon rođenja, a kod romske populacije u Crnoj Gori 40,9%. Takođe, 20% žena isključivo doji bebu do šestog mjeseca života, a kod romske populacije 14%. Stopa upisa djece u ustanove predškolskog obrazovanja u Crnoj Gori u 2018. iznosila je 72,6%, a stopa pohađanja ranog obrazovanja veća je kod ženske djece, gradske i bogatije populacije. Zaključio je da je u narednom periodu potrebno: izraditi nacionalnu strategiju za koordinisano djelovanje u oblasti ranog razvoja djeteta, unaprijediti međusektorsku saradnju na nivou politika i na nivou pružanja usluga, povećati dostupnost usluga, osigurati da građani svih opština imaju jednak pristup osnovnom paketu usluga za rani razvoj djeteta, sprovesti dodatne mjere koje će omogućiti ranjivim grupama pristup uslugama koje promovišu rani razvoj, riješiti problem

preopterećenosti kadra koji utiče na kvalitet i kvantitet pruženih usluga i sprovođenju obuke zaposlenih u cilju jačanja komunikacije sa roditeljima i promjene nepoželjnih ponašanja.

Ministar zdravlja dr Kenan Hrapović i ministar rada i socijalnog staranja Kemal Purišić su informisali o ključnim aktivnostima koje njihovi resori preduzimaju na unapređenju položaja djece u Crnoj Gori. Posebno je ukazano na važnost razvoja patronažnih službi i edukaciju stručnog kadra, prvenstveno pedijataru kojih u domovima zdravlja u Crnoj Gori ima preko 150, dok ih je na specijalizaciji 36. Program roditeljstva se sprovodi u domovima zdravlja u Bijelom Polju, Podgorici i Beranama. Ministar zdravlja je istakao da je ponosan na aktivnosti u oblasti imunizacije djece. U narednom periodu planiraju nastavak ulaganja u kadrove, infrastrukturu i savremenu opremu. Zaključio je da ulaganje u zdravlje nije trošak, već dugoročna investicija u zdravlje nacije.

Ministar Purišić je istakao da 2017. godine nijedno dijete mlađe od tri godine nije bilo smješteno u institucijama u Crnoj Gori, a smanjio se i broj djece mlađe od šest godina u institucijama. 2010. godine u Dječjem domu „Mladost“ boravilo je 156 djece, dok ih je prošle godine bilo 66, što predstavlja smanjenje za 58%. Uslugom porodični saradnik koja se pruža u osam opština obuhvaćeno je 150 porodica sa 250 djece i od 2014. nijedno dijete iz porodica u riziku nije smješteno u instituciju. Otvoreno je 13 dnevnih centara za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju u kojima je oko 250 korisnika. Planirano je postepeno ukidanje institucionalnog smještaja djece i prelazak na alternativne oblike zaštite. Ministri su ukazali da integrisanim pristupom nastoje da podrže rani razvoj djece.

Ministarka bez portfelja zadužena za demografiju i populacionu politiku Vlade Republike Srbije i predsjednica Savjeta za dječja prava Slavica Đukić Dejanović je pozvala Crnu Goru i zemlje regiona da potpišu regionalni "Poziv na akciju za razvoj u ranom djetinjstvu". Podsjetila je da je u Srbiji u martu 2018. godine potpisan "Poziv na akciju" koji se odnosi na razvoj djece u ranom djetinjstvu i može poslužiti kao dobar primjer u razvijanju regiona po mjeri djeteta. "Poziv na akciju" uključuje šest prioriteta: podršku roditeljstvu, dostupno predškolsko vaspitanje i obrazovanje, bezbjednost, unapređenje zdravlja djece, intervencije u ranom djetinjstvu i političku i institucionalnu konsolidaciju. Istakla je da je period od začeća do treće godine period najintenzivnijeg razvoja uopšte, posebno mozga, da se 80% moždanog potencijala formira do treće godine života zbog čega je ulaganje u rani razvoj djece od suštinske važnosti za dalji kvalitet života. Osvrnula se na istraživanja koja pokazuju da su najveći rezultati ulaganja primjetni kod djece iz porodica sa lošim socio-ekonomskim položajem i iz osjetljivih grupa, navodeći da ulaganja u rani razvoj predstavljaju značajan instrument za smanjenje siromaštva i nejednakosti u društvu. Zaključila je da zajednica koja brine o svojoj budućnosti ide u susret izazovima i pozvala da se odgovori traže izvan granica jedne države, izazivši nadu da su pitanja koja su otvorena tokom konferencije samo nastavak saradnje u razvijanju regiona po mjeri djeteta.

Profesorica Filozofskog fakulteta dr Tatjana Novović je naglasila da nije upitno koliko je važan rani razvoj djece, ali jeste način i kvalitet njihovog učenja. Treba razvijati holistički pristup djetetu u kome će se brinuti o ranorazvojnim potencijalima svakog djeteta, podsticajnoj sredini i sklonostima samog djeteta. Takođe, bitno je razvijati profesionalne kompetencije stručnog kadra koji radi sa djecom i unapređivati multisektorsku saradnju.

Prof. dr Nila Kapor Stanulović je ukazala da je u ranom razvoju djece važno raditi sa roditeljima. Podsjetila je na brojne nepovoljne uslove koji otežavaju obavljanje uloge roditelja i dala preporuke donosiocima odluka. Istakla je da je roditeljstvo složen i odgovoran zadatak zbog čega je potrebno razvijati njihova znanja i vještine. U praksi još uvijek postoji nedovoljna svijest o važnosti dojenja, pa bi medicinske sestre u porodilištu trebalo da nauče majke kako da doje djecu. Takođe, evidentan je nedostatak znanja o pozitivnom nenasilnom disciplinovanju djece. Smatra da bi roditeljima trebalo obezbijediti asistente što bi mogli obavljati studenti psihologije. Zaključila je da je uloga očeva veoma važna u razvoju djeteta, a zbog tradicije i drugih važnih uloga koje je otac imao u prošlim vremenima, kao što je učešće u ratu i rad u polju, oni ni danas na pravi način ne obavljaju svoju ulogu. Mišljenja je da bi što više muškaraca trebalo da završava srednju medicinsku školu i učiteljski fakultet kako bi se više bavili djecom.

O Studiji ekonomskog slučaja za ulaganje u rani razvoj djeteta i „cijeni nedjelovanja“ govorio je dr Chris Desmond, direktor Centra za slobodne studije, glavni istraživač i viši ekonomista Centra izvrsnosti DST- NRF o ljudskom razvoju na Univerzitetu Wits u Južnoj Africi. Naglasio je da intervencije u ranom djetinjstvu imaju daleko manji trošak, a malo ulaganje može značajno povećati obuhvat ili kvalitet. Prednosti intervencija u ranom djetinjstvu povećavaju se tokom vremena i dešavaju se u interakciji sa kasnijim intervencijama u životu. Postoje snažni dokazi kratkoročnih i dugoročnih

koristi od intervencija za unapređenje rane stimulacije, uključujući i intervencije zasnovane na kućnim posjetama. Patronažne posjete su važne, jer doprinose boljim razvojnim ishodima, boljem mentalnom zdravlju, uspjehu u školi, smanjenju izolacije staratelja i poboljšanju njihovog mentalnog zdravlja. Važne su i usluge u centrima koje se pružaju djeci uzrasta od tri do četiri i po godine. Dr Chris Desmond je ukazao da je potrebno utvrditi prioritete među intervencijama u rani razvoj uzimajući u obzir trošak, kvalitet i efektivnost, višestruke koristi i interakcije.

Predstavio je ključne preporuke naglašavajući da najmanje 1% BDP-a treba izdvojiti za minimalni paket direktnih usluga, a željeno stanje je da se izdvaja 2% BDP-a za direktne usluge. Istakao je da minimalni paket usluga uključuje: prenatalnu zdravstvenu zaštitu, vakcinaciju, mikronutritiente, obuhvat roditelja, registraciju rođenja i godinu kvalitetnog predškolskog obrazovanja i zahtijeva ulaganje od 2,7% BDP-a za države niskog dohotka, 1,2% za države nižeg srednjeg dohotka i 0,8% za države višeg srednjeg dohotka. Zaključio je da su potrebna dodatna ulaganja u infrastrukturu i socijalnu zaštitu.

Prvi dan Konferencije završen je panel diskusijom na temu „Argumenti za investiranje u rani razvoj djeteta: povrat na ulaganje u rani razvoj djece u Crnoj Gori i „cijena nedjelovanja“ na kojoj su učestovali: direktorica Instituta za strateške studije i prognoze dr Jadranka Kaluđerović, državni sekretar u Ministarstvu finansija Nemanja Katnić, ministar prosvjete dr Damir Šehović, koordinatorka za oblast ranog dječjeg razvoja za Evropu i Centralnu Aziju u Svjetskoj banci Dessislava Valerieva Kuznetsova, profesorica na Ekonomskom fakultetu Univerziteta Crne Gore dr Maja Bačović i zamjenik direktorice Uprave za statistiku Crne Gore Vuk Čađenović.

Ključna poruka poslata sa prvog dana Konferencije je da je ulaganje u razvoj u ranom djetinjstvu imperativ u razvojnom, ekonomskom i društvenom smislu, jer je to jedna od najboljih investicija države za podsticaj ekonomskog rasta, promovisanje mirnog i održivog društva u cilju eliminisanja ekstremnog siromaštva i nejednakosti.

Drugi dan Konferencije je otvorila Ankie Vandekerckhove, predstavnik Centra za inovacije u ranim godinama u Gentu koja je održala predavanje na temu „Šta javne uprave mogu uraditi u promociji međusektorske saradnje o ranom razvoju djece?“

Informisala je da koncept ranog razvoja djece uključuje mnogo sektora i podsjetila da su se države usvajanjem Konvencije UN o pravima djeteta obavezale da vode brigu o djeci, pri čemu svaka od njih ima svoje specifičnosti u skladu sa kojima određuje mogućnosti djelovanja. Ukazala je na dobrobiti sveobuhvatnog integrisanog pristupa razvoju djece, naročito u sredinama sa složenim društvenim problemima kao što su siromaštvo, starosna segregacija, društvena isključenost, imigracije ili diskriminacija. Ocjenjujući da postoji velika fragmentacija vladinih sektora koji svakodnevno rade jedni pored drugih, a ne jedni sa drugima, naglasila je neophodnost poboljšanja međusektorske saradnje i potrebu kombinovanja zajedničkih resursa i njihovog usmjeravanja ka djeci i porodicama.

Istakla je da bazu integrisanog pristupa razvoja djece čine tri ključna stuba: pristup adekvatnim resursima, pristup adekvatnim uslugama i obezbijeđenost poštovanja dječjih prava i informisala o modelima primjene integrisanog pristupa razvoja djece.

U flamanskom dijelu Belgije postoji univerzalni porodični Centar "Dječja kuća" u kojoj svi članovi porodice mogu da dobiju pomoćne integrisane usluge u atmosferi topline doma, a često i informacije o nekim uslugama za koje nijesu ni znali da postoje. Usluge u ovom Centru su lokalno organizovane u saradnji sa institucijama, poput biblioteka ili omladinskih centara.

Širom Ujedinjenog Kraljevstva postoje centri za djecu „Siguran početak“ koji nude različite usluge na jednom mjestu po principu 'one-stop shops', što podrazumijeva usluge polaska u jaslice, predškolskog obrazovanja i podizanja djece.

Kroz informisanje o skandinavskom, odnosno Švedskom modelu integrisanog centra za djecu ukazala je da je vrlo kompleksno formiranje profesionalne poslovne mreže, koja pruža različite vodeće, ali i više specijalizovane usluge porodicama i djeci na jednom mjestu. U prizemlju ove univerzalne profesionalne strukture nalazi se prostorija pristupačna svim porodicama i djeci, bez ikakvih posebnosti, dok se uže specijalizovane potrebe zadovoljavaju na višim spratovima istog centra. Na taj način se sprečava mogućnost negativnih pojava stigmatizacije, neprijatnosti i srama koji se stvara kod pojedinih roditelja čija djeca koriste specijalizovane usluge.

Ocijenila je da ne postoji savršeni model integriranog pristupa razvoju djece. U ovom procesu je najbitnije uključiti porodice, profesionalce i političare, pri čemu treba izbjeći preklapanje i dupliranje rada. U Gentu se godinama ulaže u profesionalce koji povezuju različite usluge i rade na premošćavanju jaza problema sa kojima se najčešće susreću romske i muslimanske porodice koje imaju nedostatak povjerenja u obrazovne ustanove. Profesionalci im pomažu da se integrišu u sredinu u kojoj se često osjećaju isključeno, jer nemaju novca i ne razumiju jezik.

Nakon predavanja, odgovarajući na postavljena pitanja, poručila je:

- da je najteže i najbitnije steći povjerenje migrantskih porodica u institucije. Treba razumjeti da one dolaze iz sredina gdje nije normalno ostavljati djecu na čuvanje osobama koje ne poznaju i koje nijesu članovi njihove porodice. Povjerenje u institucije se stiče polako i bez ikakvog pritiska, putem međusobne interakcije u zajednički organizovanim porodičnim aktivnostima u samim institucijama. Nakon 'prelaznog perioda', porodice se same odlučuju da iskoriste neke od 'mejnstrim' usluga;
- da u svijetu postoje ustaljene strukture vlasti zadužene za održavanje međusobnog kontakta između ministarstava radi njihovog zajedničkog djelovanja;
- da se do povećanja opsega korišćenja i efikasnosti pruženih usluga dolazi stalnim slušanjem potreba zajednice i unapređenjem usluga;
- da se pored institucionalnog pristupa razvoju ove oblasti može doprinijeti i volonterskim radom, ali da je volontere prethodno neophodno adekvatno obučiti za rad sa porodicama.

Na panelu na temu „Unapređenje međusektorske saradnje na planu ranog razvoja djece u Crnoj Gori – kako naprijed“ učestvovali su: mr Vojin Golubović, predstavnik Instituta za strateške studije i prognoze, Suzana Pribilović, ministarka javne uprave, dr Gordana Đurović, profesorica na Univerzitetu Crne Gore, Refik Bojadžić, generalni sekretar Zajednice opština Crne Gore i Jana Hainsworth, generalna sekretarka Evropske mreže organizacija za prava djece „Eurochild“.

Predstavnik Instituta za strateške studije i prognoze Vojin Golubović je istakao da se ključni dokument koji je UNICEF donio u saradnji sa Svjetskom zdravstvenom organizacijom i Svjetskom bankom u 2018. odnosi na podsticajnu njegu za rani razvoj djeteta. Njime se stavlja fokus na koordinaciju i integraciju politika iz različitih sektora, prije svega sektora zdravstva, obrazovanja i socijalne i dječje zaštite. Taj multidimeozionalni pristup je neophodan za socijalno isključene grupe, jer omogućava ranu detekciju poteškoća, ukazuje na potrebu za ranim intervencijama i doprinosi smanjenju siromaštva, prevenciji nasilja. Integrativni pristup može donijeti benefite ne samo za porodicu i djecu, već i za pružaoce usluga, odnosno implementatore jer daje mogućnost kombinovanja resursa.

Nepostojanje jedne međusektorske politike za rani razvoj djeteta, istovremeno onemogućava međusektorsko planiranje, budžetiranje i praćenje određenih intervencija za rani razvoj djeteta. U Crnoj Gori je nedavno utvrđena metodologija donošenja strateških dokumenata što predstavlja dobru polaznu osnovu za strateško planiranje u oblasti ranog razvoja djeteta za šta je potrebno formirati radno tijelo čiji će članovi biti ne samo predstavnici ministarstava, već i predstavnici nevladinog sektora. U procesu izrade ovih dokumenata potrebno je održati javne rasprave i konsultacije, kako bi se na kraju procesa jasno definisali i precizirali ciljevi i indikatori.

Preuslov za efikasnu integraciju usluga je definisanje i usvajanje zajedničke vizije ciljeva, jasno definisanje odgovornosti u pogledu pružanju usluga i obezbjeđivanje sredstava. Posebno je apostrofirao važnost uključivanja porodice i njeno osnaživanje, a za njihovo osnaživanje važna su centri za socijalni rad. U cilju uspostavljanja sistemskog okvira potrebno je mnogo više konsultovati različite analize i koristiti potencijale naučno istraživačkih institucija u Crnoj Gori. U tom smislu neophodna je i saradnja između donosioca politika i implementatora politika, sa jedne strane i istraživača i naučnika, sa druge strane. Istakao je da je veoma važno uspostaviti centralizovan sveobuhvatan sistem prikupljanja podataka. U budžetu ne postoji jasno preciziran iznos sredstava koji je usmjeren na djecu. Problematičnim je ocijenio što s jedne strane postoji tendencija ka decentralizaciji u pružanju usluga, a sa druge strane, prisutna je centralizacija njihovog finansiranja. Zaključio da je potrebno promovisati međusektorsku obuku za razmjenu iskustava, raditi na pojačanom uključivanju porodica u primjenu i praćenju usluga i kontinuirano ulagati u kapacitete pružalaca usluga.

Ministarka javne uprave Suzana Pribilović smatra problematičnom hiperprodukciju strateških dokumenata i nedostatak intenzivne međusektorske saradnje prilikom njihovog planiranja i donošenja zbog čega je potrebno formiranje zajedničkih stručnih timova koji će raditi na izradi novih strateških

dokumenata. Podsjetila je da postoji akreditovani Program za izradu strateških dokumenata za državne službenike i namještenike koji je za sada pohađala jedna generacija službenika. Ukazala je na važnost procesa monitoringa i evaluacije strategija, uz ocjenu da eksterna evaluacija može doprinijeti objektivnijem prikazu činjeničnog stanja. Istakla je da je Ministarstvo javne uprave dužno da naredne godine izradi novi strateški dokument za reformu javne uprave za šta će im značajna biti evaluacija dosadašnje.

Profesorica na Ekonomskom fakultetu Univerziteta Crne Gore dr Gordana Đurović je istakla da je proces evropskih integracija strateško opredjeljenje Crne Gore. Ono što je zajedničko u agendama Evropske unije i Vlade Crne Gore na srednjoročnom programiranju su strateški, mjerljivi, bazni, međufazni i ciljani indikatori. Evropska unija i Evropska komisija daju ocjenu progressa u pojedinim oblastima, čak i deskriptivne ocjene iz oblasti vladavine prava koji se tiču teško mjerljivih kategorija. Ocijenila je da je posebno zahtjevno pregovaračko poglavlje 19 koje se odnosi na socijalnu politiku i zapošljavanje u kojem će Crna Gora morati uvoditi snažnije i jasnije standarde. Naglasila je da Crna Gora mora raditi sistemski i ozbiljnije na dobijanju sredstava iz pretpristupne podrške, jer je upravljanje grantovima veliki izazov za institucije.

Generalni sekretar Zajednice opština Crne Gore Refik Bojadžić je podsjetio da država osmišljava, obezbjeđuje uslove i sprovodi socijalnu politiku, dok lokalne samouprave samo učestvuju u procesu skladu sa svojim mogućnostima. Mjere socijalne politike sprovode centri za socijalni rad, kao multidisciplinarni timovi specijalizovani za bavljenje važnim pitanjima za razvoj djeteta. Njihov nedostatak je što u svom članstvu nemaju predstavnike opština i ne izvještavaju predsjednike opština o radu i potrebama u oblasti socijalne politike.

Upoznao je sa pozitivnim primjerima iz Opštine Bijelo Polje navodeći da je zahvaljujući inicijativi Opštine i saradnji sa partnerima u Bijelom Polju otvoren prvi Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju. Takođe, Centar za podršku djeci i porodici u Bijelom Polju je prvi i jedini centar ove vrste u Crnoj Gori, a za njegovo otvaranje zaslužno je partnerstvo između Opštine Bijelo Polje, Ministarstva pravde, Ministarstva rada i socijalnog staranja i UNICEF-a. Podsjetio je da je u proteklom periodu obuhvat djece u predškolskim ustanovama utrostručen čemu su doprinijeli brojni projekti izgradnje novih predškolskih ustanova i rekonstrukcije postojećih.

Generalna sekretarka Evropske mreže organizacija za prava djece „Eurochild“ Jana Hainsworth je informisala o značaju integracije principa ekonomije sa socijalnim uslugama. Upravo takav model koji je njena organizacija razvila, nazvan 'Childonomics', ukazuje da sav javni novac koji se usmjerava ka djeci povećava kvalitet i pristupačnost osnovnih usluga koje im se pružaju. Što se više novca uloži, manja će biti potražnja za skupim i usko-specijalizovanim uslugama koje se traže tek nakon što problem eskalira. Zahvaljujući ranoj investiciji moguće je uštedjeti novac. Istakla je da je zadovoljna porodica najvažnija za prosperitet društva, ali je važno imati i dobro razvijene sisteme brige o porodici.

U nastavku Konferencije uslijedio je rad u tri Radne grupe: „Strategija Crne Gore za rani razvoj djece“, „Povećanje efikasnosti i ulaganja“ i „Kretanje ka međusektorskim rješenjima“.

Nakon završetka rada Radnih grupa, na Plenarnoj sesiji Konferencije predstavljeni su izvještaji o njihovom radu.

Grupa I je iznijela sljedeće stavove:

- da su saglasni sa preliminarnim ocjenama, procjenom dodatnih ulaganja i preporukama za ulaganje u rani razvoj djeteta u Crnoj Gori koje je UNICEF predstavio grupi u okviru dva dokumenta: „Ulaganje u rani razvoj djeteta“ i „Rani razvoj djece u Crnoj Gori“,
- da se sektor obrazovanja najviše bavi pitanjem ranog razvoja djece u Crnoj Gori i da je potrebno povećati učešće drugih sektora,
- da je povezivanje sektora najbolje ostvarivo putem sistema 'odozgo prema dolje', odnosno sa vrha vlasti koji treba jasno da definiše strategije za povezivanje sektora i mjere za koordinaciju resora,
- da u međusektorsku saradnju treba uključiti i organizacije civilnog društva, a prije svih roditelje i djecu.

Grupa II je iznijela sljedeće stavove:

- da je povećanje efikasnosti i ulaganja u Crnoj Gori jedno od najkomplicovanijih,
- da sistem patronaže, kao sistem rane intervencije, ima vrlo značajnu ulogu u ranom razvoju djeteta,

- da postoji problem kapaciteta u predškolskim ustanovama u Podgorici, a na sjeveru je problematičan kvalitet usluga,
- da se ne može razviti jedan model ulaganja u rani razvoj djeteta, već ti modeli treba da budu više inkluzivni i lokalizovani radi razvijanja boljeg kvaliteta servisa,
- da u Crnoj Gori postoji potreba za formiranjem platformi poput SOS linija i škola roditeljstva koje pružaju sistemsku podršku roditeljima.

Grupa III se prilikom svog rada podijelila u tri manje podgrupe i iznijela sljedeće stavove:

- prvo treba raditi na planiranju i mapiranju svih organizacija i institucija koje se bave ranim razvojem djeteta,
- nakon toga je potrebno definisati ko će biti nosilac koordinacije i implementacije strategije o ranom razvoju djeteta, za šta su predložene dvije mogućnosti: da nosilac bude ustanovljen po principu godišnje rotacije ministarstava, s tim da svako ministarstvo pokreće i rješava prioritarna pitanja koja su najbliža njihovoj nadležnosti ili da nosilac bude Ministarstvo rada i socijalnog staranja,
- potrebno je formirati međusektorski tim koji bi nadzirao sprovođenje implementacije strategije usmjerene ka ranom razvoju djeteta i pravio analize o implementaciji,
- na osnovu nacionalne strategije o ranom razvoju djece potrebno je donijeti lokalne planove za rani razvoj djece,
- potrebno je kontinuirano vršiti edukacije službenika o značaju međusektorskog povezivanja i
- neophodno je izvršiti integraciju usluga.

O ulozi privatnog sektora u ranoj edukaciji djece i njezi radi promocije ekonomskog razvoja i konkurencije govorio je Gabriel Biriš, potpredsjednik organizacije „ReadyNation Romania“ iz Rumunije.

Naglasio je da je ulaganje u rano obrazovanje djeteta pitanje od opšteg značaja, ali je upitan ekonomski interes ulaganja privatnih preduzeća u rano djetinjstvo. Privatna preduzeća su prije svega profitne organizacije i od njih se ne može očekivati ulaganje u nešto što će pružiti vrlo kasni povrat investicije.

S obzirom da u Rumuniji državne jaslice pokrivaju samo 5% potreba stanovništva, osnivaju se privatne koje su veoma skupe. Privatna preduzeća imaju mogućnost da dio poreza na dobit opredijele ka rješavanju problema nedostatka jaslica. Takođe, nedavno je pokrenut projekat koji će omogućiti privatnom sektoru da dio poreskih obaveza usmjeri ka plaćanju usluga jaslica. Taj projekat je odobrio Senat Rumunije i relevantni odbor u parlamentu i očekuje se rasprava na sjednici Parlamenta Rumunije.

Na Panel diskusiji na temu „Uloga privatnog sektora u promociji ranog razvoja djece“ učestvovali su: prof. dr Mladen Perazić, predstavnik Privredne komore, Ivan Radulović, izvršni direktor Savjeta stranih investitora Crne Gore, dr Marko Miročević, izvršni direktor Američke trgovinske komore i prof. dr Dragana Radević, direktorica Instituta za preduzetništvo i ekonomski razvoj na Univerzitetu Donja Gorica.

Predstavnik Privredne komore prof. dr Mladen Perazić je ocijenio da ulaganje u djecu znači ulaganje u radnika. Radnik mora biti srećan i njegove potrebe zadovoljene da bi bio produktivan, ali i dobar roditelj. Izjavio je da u Privrednoj komori posebnu pažnju posvećuju radnicima i pomažu im da uspostave prirodni balans između privatnog i poslovnog života. U tom cilju organizuju više od 50 edukativnih aktivnosti godišnje, sa više od 3.000 učesnika. Na edukacijama su, u saradnji sa finskim ekspertima, predstavili model 'well being' (zadovoljstva) na radnom mjestu. Informisao je da u Finskoj postoje radna mjesta koja služe samo za vođenje brige o zaposlenima i njihovoj dobrobiti. Takođe, na predlog kolegice iz Privredne komore, uz veliko oduševljenje zaposlenih, uvedeno je alternativno radno vrijeme.

Smatra da u kompanijama u Crnoj Gori treba uvoditi neke prakse sa Zapada, kao što su: fleksibilno radno vrijeme, rad od kuće, rad van radnog mjesta, fleksibilni dopust za hitne slučajeve, puno osiguranje za slučaj povrede i participacija za troškove školovanja djece i ljetovanja.

Obavijestio je da Privredna komora u saradnji sa Ministarstvom prosvjete planira da održi konferenciju na kojoj će biti predstavljene sve kompanije koje su donirale sredstva u obrazovanje.

Izvršni direktor Savjeta stranih investitora Crne Gore Ivan Radulović je istakao da je neophodno veće uključivanje biznis lidera u davanje podrške i promociju ranog učenja. Sastavni dio politike svake

kompanije je pomaganje zajednici, što Savjet stranih investitora podržava. Potrebno je zajedničko djelovanje privatnog i javnog sektora i lična uključenost biznis lidera kroz zajednički rad, interakciju i direktan razgovor sa poslovnim partnerima i građanima, kako bi se svima omogućilo da imaju jednake šanse. Takođe, treba kontinuirano raditi na unapređenju programa predškolskog obrazovanja kroz povećanje efikasnosti i usavršavanja samih vaspitača. Pristup efikasnim uslugama razvoja ranog djetinstva treba omogućiti ne samo u školama, već i u domovima, zajednici i zdravstvenim ustanovama. Smatra da bi bilo poželjno da velike kompanije u Crnoj Gori, u čijem sastavu je više kompanija, imaju vrtić koji bi pohađala djeca zaposlenih.

Izvršni direktor Američke trgovinske komore dr Marko Miročević je istakao da vještine koje se odnose na prilagođavanje promjenama, timski rad i kreativnost predstavljaju važnu komponentu za razvoj svakog društva. Te vještine počinju da se razvijaju u ranim fazama života djeteta. Svakom roditelju je od izuzetnog značaja da njihovo dijete ima kvalitetan obrazovni sistem i zdravstvenu njegu. Država je jedan od pokretača koja može stimulisati kompanije da vode računa o ranom razvoju djece. Mišljenja je da su privatne kompanije izuzetno važne za ulaganje u rani razvoj djece, obrazovanje i zdravstvenu njegu. Američka trgovinska komora u okviru svog ustaljenog programa ima i donacije i učestvovali su u nabavci opreme za Odjeljenje neonatologije u Institutu za bolesti djece Kliničkog centra Crne Gore.

Direktorica Instituta za preduzetništvo i ekonomski razvoj Dragana Radević je ocijenila da u Crnoj Gori postoji neujednačena praksa kompanija u podršci porodici, što zavisi od veličine kompanije, od toga da li je domaća ili strana i da li je osnivač muškarac ili žena. Ocijenila je da se kompanije u Crnoj Gori sve više bave donacijama, a manje direktnom podrškom porodicama i zaključila da je edukacija privatnog sektora o značaju ulaganja u rani razvoj djece veoma važna.

Na kraju Konferencije su prezentovani Preliminarni zaključci koji će biti kompletirani u narednih mjesec dana i nakon toga dostupni javnosti.

SEKRETAR ODBORA
Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA
dr Halil Duković